

Dvojí občanství jako důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938-1945

OBSAH

Obsah	1
1. Úvod.....	2
2. Zásady nabývání a pozbývání občanství ČR a SRN (výběr).....	5
2.1 Nabývání občanství ČR narozením	5
2.2 Pozbývání občanství ČR z důvodu nabytí cizího	7
2.3 Nabývání občanství SRN narozením	8
2.4 Pozbývání občanství SRN z důvodu nabytí cizího.....	9
2.5 Srovnání obou zásad v českém a německém právním řádu	9
2.6 Vymezení okruhu občanů ČR s nárokem na dvojí občanství.....	10
3. Průnik německého občanství do českých zemí v letech 1938 až 1945	12
3.1 Situace v oblasti Sudet.....	13
3.2 Situace v Protektorátu Čechy a Morava	14
3.3 Zvláštní situace na Těšínsku.....	16
4. Poválečné potvrzení udělení německého občanství	17
5. Obnova československé státní příslušnosti po roce 1945	19
5.1 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.....	20
5.2 Vyjmutí z účinnosti dekretu č. 33.....	21
5.3 Obnova občanství skrze žádost o jeho znovuzískání.....	22
5.4 Kolektivní udělení skrze zákon č. 34/1953 Sb.	23
6. Kolize občanství podle ZMPS, EGBGB a evropské úmluvy.....	24
6.1 Kolize občanství podle ZMPS	24
6.2 Kolize občanství podle EGBGB a evropské úmluvy	25
6.3 Příklady aplikace	26
7. Závěr.....	28
Resumé	31
Literatura a prameny	33

1. Úvod

V souvislosti s nacionálně-socialistickou okupací došlo v letech 1938 až 1945 k průniku německého státního občanství (tehdy nazývaného jako „říšské občanství“) do českých zemí. Více než tři a půl milionu předválečných československých občanů (ve velké většině německé národnosti) bylo tehdy zahrnuto do státoobčanského svazku Velkoněmecké říše.

Drtivá většina držitelů „říšského občanství“ byla následně, v letech 1945 a 1946, z českých zemí odsunuta. Avšak statisíce dalších v obnovené československé republice zůstaly a do roku 1953 se různými způsoby opět staly československými občany.

Forma nabytí německého občanství během války a způsob poválečné obnovy československého občanství dodnes zůstávají podstatnými a někdy dokonce rozhodujícími skutečnostmi, ke kterým se přihlíží v nejrůznějších soudních a správních řízeních¹ (např. restituce, započítávání důchodu, vystavení osvědčení o občanství, atd.). Avšak důsledky průniku německého občanství do českých zemí během okupace jsou ještě závažnější: dodnes totiž zakládají důvody ke vzniku dvojího občanství u osob narozených a trvale žijících na území České republiky a to dokonce i u poválečné generace, včetně té nejmladší. Nejedná se přitom pouze o obyvatele malého území Hlučínska na severní Moravě, které před vznikem československé republiky v roce 1918 náleželo k pruskému a později německému státu, ale o občany pocházející z celého území České republiky.

Příčinou vzniku dvojího občanství je zahrnutí právních aktů spojených s udělováním německého občanství během války do současného právního řádu Spolkové republiky Německo a rovněž vzájemná kolize a překrývání právních norem upravujících nabývání občanství České republiky a Spolkové republiky Německo.

Z pohledu dnešních spolkových zákonů totiž mnozí z „neodsunutých“² svoji německou státní příslušnost, nabytou v letech 1938 a 1945, nikdy neztratili. Naopak, tuto příslušnost po nich mnohdy nabývají i jejich potomci.

Pokud si dotčené osoby, čeští občané narození a žijící v České republice, dnes podají žádost o vystavení německých státoobčanských dokladů a podstoupí u *Spolkového správního úřadu* správní řízení ve věci ověření (zjištění) své německé státní příslušnosti,

¹ Rozehnalová, N., Gonsorčíková, M. Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého a procesního. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 28-44

² Termín „neodsunutí“ je můj vlastní a budu ho používat v celé práci. Proto bych ho chtěl přesně definovat: „Neodsunutými“ míním všechny předválečné československé občany, kteří v letech 1938 až 1945 sice nabyli „říšské občanství“ (bez ohledu na národnost a vlastní vůli), ale v letech 1945 a 1946 nebyli odsunuti, zůstali v obnoveném Československu a v letech 1945 až 1953 si obnovili československou státní příslušnost (nebo jim byla obnovena či uznána její nepřerušovaná kontinuita).

výkon německého občanství je u nich v případě kladného rozhodnutí opět plně obnoven se všemi právními důsledky. Obnovou německé příslušnosti přitom neztrácejí české občanské, neboť obě občanství tyto osoby nabývají „původem“, či-li v souladu se zákony obou zemí i *Evropskou úmluvou o státním občanství* z roku 1997.³

Ačkoliv o této problematice dosud nebyla publikovaná žádná kvalifikovaná práce (alespoň se mi nepodařilo žádnou takovou nalézt), odhaduji, že dvojí občanství „neodsunutých“ a jejich potomků dnes zřejmě představuje nejčastější formou dvojího občanství, ve které vystupují čeští občané.

Zůstává otevřenou otázkou, do jaké míry je vznik dvojího občanství nežádoucím jevem. Na jednoznačné odpovědi se neshodují ani odborníci. Avšak převažuje názor, že jev je spíše nežádoucí.⁴ Z výkonu dvojího občanství totiž téměř vždy plynou právní komplikace. Česká republika se mu proto snaží předcházet mimo jiné řadou smluv o zamezení vzniku dvojího občanství.

Právní komplikace se rozrůstají o komplikace politické, pokud jde o souběžný výkon občanství dvou sousedních zemí a navíc členských států Evropské unie.⁵

Nelze opomenout nebo zlehčovat ani mimořádně citlivý historický kontext a zatížené vztahy obou zemí v minulosti: Nacionálně-socialistická okupace českých zemí trvala pouhých šest let. Přestavovala hluboký zásah do státní integrity československé republiky. Spolková republika Německo, vázaná výsledky postupimské konference z roku 1945, považuje *Mnichovskou dohodu* za neplatnou od samého začátku. Přesto se spolkový právní řád v některých státoobčanských otázkách i nadále opírá o právní akty, které na *Mnichovskou dohodu* přímo navazují a odkazují na ni. Stojíme proto před znepokojujícími otázkami:

„Přežívají“ snad ve spolkovém právní řádu normy a akty přijaté v období nacionálního socialismu, které přímo odkazují na ztrátu československé samostatnosti v letech 1938 a 1939? Proč jsou tyto akty stále účinné ve vztahu k České republice a současným českým občanům narozeným a trvale žijícím na českém území, jestliže obdobné normy a akty přijaté v období nacionálního socialismus vůči Rakousku nebo Francii a jejím obča-

³ *Evropská úmluva o státním občanství* ve čl. 3 přenechává veškeré kompetence na jednotlivých státech: „Každý stát podle vlastního práva stanoví, kdo jsou jeho státní občané“.

Také *Haagská úmluva o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství* z roku 1930 ve čl. 1 stanoví, že „...je věcí každého státu určit podle svého vlastního práva, kdo jsou jeho občané“.

⁴ *Pěchota, V.* Otázky dvojího státního občanství ve světle československo-americké smlouvy z roku 1928 a amerického práva, *Právník* č. 7/1995, str. 11-18.

⁵ Evropská unie ve své nové ústavní smlouvě definuje termín „evropské občanství“.

nům německého původu nebyly po válce spolkovou republikou potvrzeny a uznány? Ne-připomíná tato situace pověstný „dvojí metr“?

Myslím si, že popsáný jev – vznik dvojího občanství v přímém důsledku průniku německého občanství do českých zemí v období nacionálně-socialistické okupace, je pro současnou Českou republiku jevem nežádoucím, především s ohledem na důvody uvedené v předchozím odstavci.

Ve své práci chci podrobně analyzovat vznik dvojího občanství, českého a německého, u „neodsunutých“ a jejich potomků a popsat vzájemnou kolizi a překrývání právních norem, kterého ho umožňují. Myslím si, že tento jev zatím nebyl v české odborné literatuře dostatečně a komplexně popsán. Rád bych se přitom také dobral odpovědi na otázku, zda-li by Česká republika neměla usilovat o zamezení tohoto jevu do budoucna, pokud poškozuje její národní zájmy. Spolkový právní řád totiž postupuje vůči České republice zcela odlišně než např. vůči Rakousku a Francii a při uznávání platnosti německého občanství českým občanům zřejmě uplatňuje i principy, které by navíc mohly být v rozporu s *Evropskou úmluvou o státním občanství*.⁶

⁶ Mrázek, J. Dokumenty ke studiu mezinárodního práva. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 177-182

2. Zásady nabývání a pozbývání občanství ČR a SRN (výběr)

K tomu, aby bylo možné v následujících kapitolách srozumitelně vysvětlit vzájemnou kolizi a překrývají českých a spolkových právních norem upravujících otázky nabývání a pozbývání státního občanství a v jejím důsledku vysvětlit i vznik dvojího občanství u „neodsunutých“, je třeba nejprve prezentovat tyto normy samotné. Pro účel a zacílení této práce by ale postrádalo smysl rozepisovat se o těchto normách v jejich plné šíři. Postačí pouze stručný přehled českých a německých zásad nabývání občanství „původem“ či-li narozením a dále zásad ztráty občanství z důvodu nabytí cizího občanství. Ostatní zásady a právní normy upravující nabývání a pozbývání občanství⁷ (např. naturalizace, sňatek, atd.) nejsou pro účel této práce relevantní.

2.1. Nabývání občanství ČR narozením

Zásady nabývání občanství ČR narozením jsou v českém právním řádu ošetřeny na základě převažujícího principu *ius sanguinis* (podle předků)⁸. Pro úplnost je ale třeba dodat, že český právní řád obsahuje od roku 1993 v této otázce i prvky principu *ius soli* (podle místa narození)⁹, ale pouze v menší, omezené míře. Zásady jsou v plném souladu s *Evropskou úmluvou o státním občanství* z roku 1997.

Otázka nabytí či ztráty občanství je přitom podle českého právního řádu zpětně posuzována vždy podle právních norem platných v době účinnosti zákonů. Samostatné zákony upravující nabývání a pozbývání českého a československého státního občanství byly postupně vydány v letech 1920 (zákon č. 236/1920 Sb.), 1949 (zákon č. 194/1949 Sb.), 1969 (zákon č. 39/1969 Sb.) a 1993 (zákon č. 40/1993 Sb.). Zákon z roku 1920 se vztahuje na osoby narozené do roku 1949, zákon z roku 1949 na osoby narozené v letech 1949 až 1968, zákon z roku 1969 na osoby narozené v letech 1969 až 1992 a zákon z roku 1993 na osoby narozené v období od roku 1993.

Přijetí jednotlivých zákonů koresponduje se zásadními změnami ve státoprávním uspořádání v českých zemích. Zákon č. 236 z roku 1920 reflektuje vznik samostatného československého státu, zákon č. 194 z roku 1949 reaguje na zánik domovského práva,

⁷ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996

⁸ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. Základy státovědy. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 118-119

⁹ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. Základy státovědy. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 119-120

zákon č. 39 z roku 1969 souvisí s federalizací československého státu a se vznikem českého občanství a zákon č. 40 z roku 1993 je odpovědí na vznik samostatné České republiky jako subjektu mezinárodního práva¹⁰.

Všechny tyto právní normy přitom kladou pro získání státního občanství narozením stejnou podmínku:

České, dříve československé občanství, nabývá každé dítě bez ohledu na místo (stát) narození, jestliže jeden z rodičů je českým (nebo dříve československým) státním občanem (princip *ius sanguinis*). Děti českých rodičů narozené v cizině nabývají české občanství bez ohledu na to, zda-li současně s ním získávají i další státní příslušnost buď po druhém z rodičů a nebo podle místa narození, pokud se narodilo ve státě uplatňujícím princip *ius soli*. Omezení platí pouze pro země, se kterými je Česká republika vázána dohodami o zamezení vzniku dvojího občanství¹¹.

Zákon č. 236/1920 Sb., kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabyvání a pozbývání státního občanství a práva domovského v Republice Československé, upravuje podmínky nabytí občanství narozením v § 2 a odkazuje přitom na § 28 všeobecného občanského zákoníku z roku 1811¹².

Zákon č. 194/1949 Sb., o nabyvání a pozbývání československého státního občanství, definuje v postatě velmi podobné podmínky pro získání občanství narozením v § 1¹³.

Zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabyvání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky, ošetřuje stejné podmínky v § 8 a § 17¹⁴.

Zákon České národní rady č. 40/1993 Sb., o nabyvání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění zákona č. 272/1993 Sb., zákona č. 140/1995 Sb. a zákona č. 139/1996 Sb., je obsahuje v § 3¹⁵.

¹⁰ Malenovský, J. Mezinárodní právo veřejné. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 407-413

¹¹ V současnosti je Česká republika na základě čl. 5 odst. 2 úst. zákona č. 4/1993 Sb. vázána dohodami o zamezení vzniku dvojího občanství s 16 zeměmi. Jedná se výhradně o země bývalého východního bloku. Zákonní zástupci osob, které při svém narození nabývají státní občanství obou smluvních států, se musí ve vymezené lhůtě rozhodnout pouze pro jedno z nich.

¹² Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 46-47

¹³ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 72-74

¹⁴ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 87-90

¹⁵ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 98-101

2.2. Pozbývání občanství ČR z důvodu nabytí cizího

Problematika ztráty občanství ČR z důvodu nabytí cizího občanství¹⁶ je naproti tomu značně složitější. Podle § 17 zákona č. 40/1993 Sb. pozbude české občanství každý, kdo získá cizí na vlastní žádost (projevem vůle). Ustanovení se ale výslovně netýká osob, které cizí státní občanství nabudou narozením (a dokonce i sňatkem). Zahrnutí principu ztráty občanství bez projevu vlastní vůle se občanství skutečně vzdát, obsažené v § 17, vyvolalo ve své době teoretickou otázku, zda-li není v rozporu se čl. 12 odst. 2 Ústavy České republiky, podle kterého nesmí být nikdo zbaven občanství proti své vůli¹⁷. Oponenti nové zákonné úpravy se ve své argumentaci opřeli o tvrzení, že žádost o cizí občanství není dostatečným projevem vůle vzdát se českého. Ústavní soud však tuto námitku neuznal a žádost o cizí občanství označil za dostatečný projev vůle „pozbytí“ české občanství. Podle publikovaného nálezu ústavního soudu § 17 zákona hovoří o „pozbytí“ a nikoliv o „zbavení“ občanství¹⁸. K „pozbytí“ státního občanství dochází na základě projevu vůle, kterým je žádost o cizí občanství, naopak ke „zbavení“ občanství dříve docházelo v důsledku přímého zásahu státní moci (proto byl do české ústavy zakomponován zmíněný čl. 12 odst. 2).

Před rokem 1993 nebyla otázka pozbývání občanství z důvodu nabytí cizího předmětem samostatné právní úpravy. V letech 1945 až 1989 přitom bylo vydáno mnoho zákonů a dokonce i nižších právních norem, které zbavovaly československé občany jejich státní příslušnosti z důvodu nabytí cizího státního občanství (či dokonce jen kvůli nepovolenému pobytu v cizině), avšak u těchto právních norem často převažoval spíše účelový politický zájem. Přesto lze konstatovat, že československý právní řád se vždy snažil vzniku dvojího občanství u svých občanů předcházet, mimo jiné systémem smluv o zamezení vzniku dvojího občanství. Mnohé z těchto smluv však později pozbyly platnosti.

¹⁶ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 126-127

¹⁷ Černý, J., Valášek, M. *České státní občanství*. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 127-128

¹⁸ Nález Ústavního soudu publikovaný pod č. 6/1996 Sb.

2.3. Nabyvání občanství SRN narozením

Právní řád Spolkové republiky Německo přistupuje k otázce nabyvání státního občanství narozením jednoznačně na základě principu *ius sanguinis*. Státního občana definuje dokonce sama německá ústava (*Základní zákon*) z roku 1949,¹⁹ byť poněkud neurčitě. Podle článku 116 odstav. 1 ústavy je státním občanem každý „Němec“. Ústava tak zakládá právo na německé občanství i osobám německého národnostního původu, jejichž předkové nikdy nebyli německými občany, neboť opustili území dnešního Německa ještě před jeho vznikem²⁰. Na základě tohoto ústavního článku bylo v roce 1955 potvrzeno kolektivní udělení německého občanství také osobám německého původu v českých zemích v letech 1938 a 1939.

Podmínky pro nabytí německého občanství narozením určuje *Zákon o říšském a státním občanství* z roku 1913 (RGB1.S.583), ve znění pozdějších předpisů, především *Zákona o úpravě státoobčanských otázek*²¹ z roku 1955, *Druhého zákona o úpravě státoobčanských otázek*²² z roku 1956, a dále ve znění zvláštních zákonů upravujících státoobčanské otázky z let 1974 (BGB1./S.3714), 1975 (BGB1.S.685), 1977 (BGB1./S.1101), 1993 (BGB1./S.1062), 1999 (BGB1./S.1618) a konečně ve znění *Zákona o státním občanství*²³ (StAG) z roku 2007. Všechny zákony tvoří jednotný celek vycházející z původního zákona z roku 1913.²⁴

Podle ustanovení obsažených v RGB1.S.583 nabývalo až do roku 1974 německé občanství narozením každé manželské dítě, jehož otec byl německým státním příslušníkem, a dále každé nemanželské dítě narozené svobodné matce, která byla německou státní příslušnicí. Tuto právní úpravu upřednostňující nabyvání občanství po otci (a pouze u nemanželských dětí po matce) bez ohledu na místo (stát) narození později potvrdily i všechny následující právní úpravy do roku 1956. Výraznější změny přinesly až BGB1./S.3714 a BGB1./S.1618.

Ustanovení zakotvená v BGB1./S.3714 rušila do budoucna diskriminující opatření, které omezovalo možnost nabyvat státní příslušnost pouze po otci a rozšířilo ji v plné míře

¹⁹ Blahož, J. Srovnávací ústavní právo. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 77-95

²⁰ Potomci etnických Němců, kteří opustili území pozdějšího Německa v průběhu 12. až 19. století, mohou získat německé občanství skrze pouhý německý národnostní původ.

²¹ V německé originále *Gesetz zur Regelung von Fragen der Staatsangehörigkeit*

²² V německé originále *Zweites Gesetz zur Regelung von Fragen der Staatsangehörigkeit*

²³ V německé originále *Staatsangehörigkeitsgesetz*

²⁴ *Krombach, D. Erstabgrenzungen in Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts.* Bonn: Bellitz 1967, s. 67-92

i na matky²⁵. Děti narozené po 1.1. 1975 tak mohou nabývat německou státní příslušnost po obou z rodičů. V BGB1./S.1618 je dále stanovena regulační podmínka, že děti německých občanů narozených po 1.1. 2001 v cizině musí být nejpozději do jednoho roku zaregistrovány na německém zastupitelském úřadě, v opačném případě německou státní příslušnost ztratí²⁶. Nabývání německého občanství narozením upravuje v současné době § 4 StAG z roku 2007.

2.4. Pozbývání občanství SRN z důvodu nabytí cizího

Zásada ztráty německého občanství v případě nabytí cizího na vlastní žádost je v RGB1.S.583, ve znění pozdějších předpisů (včetně nejaktuálnějšího StAG), definována v § 25 zcela jednoznačně. Vychází přitom přímo z ústavy: Německé občanství ztrácí ten, kdo získá cizí na vlastní žádost a nebo se občanství zřekne²⁷. Ke ztrátě německého občanského dochází ke dni, kdy dotyčná osoba nabude cizí občanství a skládá státoobčanský slib cizí země.

2.5. Srovnání obou zásad v českém a německém právním řádu

V otázkách nabývání státního občanství narozením a jeho ztráty z důvodu nabytí cizího z vlastní vůle si jsou oba právní řady velmi podobné. Oba upřednostňují převažující princip nabývání občanství *ius sanguinis* (podle předků) a umožňují souběžný výkon dvojího občanství, pokud jsou obě občanství získána „původem“. Shodují se i v praxi, že ke ztrátě občanství dochází v případě nabytí cizího projevem vlastní vůle²⁸.

Přesto je německý právní řád je v otázkách nabývání a pozbývání státního občanství více kontinuální než český. Po formální stránce je jednodušší, přehlednější a ucelenější.

²⁵ Erläuterungen zum Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz. Bonn: Das Deutsche Bundesrecht, 1987, s. 26-31

²⁶ Podmínka povinné registrace je ale stanovena až pro děti osob, které se samy narodí po 1.1. 2001. Či-li regulovat nabývání německého občanství při narození v cizině se podle BGB1./S.1618 začne nejdříve až po roce 2015.

²⁷ Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland, 1949, čl. 16, odst. 4

²⁸ Holländer, P. Základy všeobecné státovědy. Praha: Vyšehrad, 1995, s. 112-119.

ší. Sporné otázky řeší jednoznačně, zejména, pokud jde o pozbývání občanství z důvodu nabytí cizího.

V detailech ale existují výrazné rozdíly, zejména při nabývání občanství narozením. Za nejvýznamnější považují velmi archaické pojetí a uplatňování principu *ius sanguinis* v německém právním řádu. Podle spolkového ústavního zákona může být za německého státního občana považován „každý Němec“ bez ohledu na místo (stát) narození a teprve až nižší právní normy – zákony upravující otázky státního občanství – specifikují, kdo může být za „Němce“ (a tím pádem německého občana) v praxi považován.

Myslím si, že dosti neobvyklá možnost nabývat státní občanství podle pouhé „národnosti“ do evropského právního řádu nepatří a její dosavadní uplatňování ve spolkovém právním řádu by dokonce mohlo být v rozporu s *Evropskou úmluvou o státním občanství* z roku 1997, která v definici pojmu „státní občanství“ výslovně uvádí, že státní občanství nedefinuje etnický původ osoby²⁹. Například *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 potvrdil německé občanství osobám, které ho v letech 1938 a 1939 získali „původem“ na českém území, ale pouze v případě, že se tehdy skutečně hlásily k „německé národnosti“, nikoliv v případě, že ho získali jako čeští manželé německých státních příslušnic. Také dnes *Spolkový správní úřad* zamítá žádosti o obnovu německého občanství u potomků „neodsunutých“, jejichž mužští předkové se v letech 1938 a 1939 hlásili k „české národnosti“.

2.6. Vymezení okruhu občanů ČR s nárokem na dvojí občanství

Z výše podrobně popsaných spolkových právních norem, upravujících nabývání a pozbývání německého státního občanství, vyplývají pro kategorii „neodsunutých“ a jejich potomky v České republice následující skutečnosti dotýkajících se jejich případného nároku na dvojí občanství:

(1) Osoby německého původu narozené po roce 1914 mimo území Německa se mohou stát německými občany „původem“ na základě etnického principu, pokud to výslovně umožňuje některá z pozdějších zákonných úprav. Na „neodsunuté“ v českých zemích se přitom vztahují ustanovení obsažená v *Zákoně o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955: Každý, kdo v letech 1938 až 1945 obdržel německé státní občanství a hlásil

²⁹ Znění čl. 2 Evropské úmluvy o státním občanství: „*Státní občanství* znamená právní svazek mezi osobou a státem a neoznačuje etnický původ osoby“.

se k německé národnosti, nabyt podle současných spolkových právních norem platné německé občanství, které může trvat dodnes.

(2) Německé občanství lze ztratit pouze v případě, když jeho držitel během života získá cizí občanství (např. československé) projevem vlastní vůle, tedy výslovně na vlastní žádost. To znamená, že německé občanství po roce 1945 ztratili ti z „neodsunutých“, kteří znovuzískali československé občanství projevem vlastní vůle a skládali československý státoobčanský slib. Nárok na německé občanství nemají ani jejich potomci, kteří se narodili po této skutečnosti a rovněž ti potomci, kteří byli jako nezletilí zahrnuti do společné žádosti o obnovu československého občanství společně s rodičem. Podrobněji je otázka zachování nebo ztráty německého občanství po roce 1945 u „neodsunutých“ řešena v dalších částech této práce.

(3) Německé občanství se dědí i v cizině, bez ohledu na to, zda má německý rodič státoobčanské doklady, a zda-li má vůbec povědomost o tom, že je souběžně německým občanem. Po otci se dědí bez překážek, po matce ho mohou dědit pouze osoby narozené po 1.1. 1975.

3. Průnik německého občanství do českých zemí v letech 1938 až 1945

Okruh občanů České republiky, které mají nárok na souběžný výkon německého občanství, je blíže specifikován na konci předchozí kapitoly. Nyní je třeba objasnit, jak účinnost spolkových právních norem upravujících státoobčanské otázky vůbec pronikla na české území. Bez této skutečnosti by totiž ke vzniku dvojího občanství dnes nemohlo docházet.

V souvislosti s nástupem nacionálních socialistů k moci v Německu v roce 1933 došlo v německém právním řádu v následujících letech k velmi výrazným úpravám a změnám v otázkách státního občanství. Okruh německých občanů byl nejprve zúžen o osoby židovského původu a následně značně rozšířen o Rakušany a o osoby německého původu na územích anektovaných nebo okupovaných nacionálně-socialistickým Německem v letech 1938 až 1943³⁰. Některé tyto změny nebyly po skončení války uznány a byly prohlášeny za neplatné od samého počátku³¹.

Jiné zákony o občanství přijaté v období nacionálního socialismu byly naopak v poválečných právních úpravách Spolkové republiky Německo potvrzeny: Jednalo se především o akty kolektivního přiznávání a udělování německého občanství na anektovaných územích na východ od Německa, což se týkalo i území dnešní České republiky. Je třeba zdůraznit, že německé občanství bylo v letech 1938 a 1939 udělováno československým občanům německého původu (nebo členům smíšených rodin i rodilým Čechům na Hlučínsku a Těšínsku) „původem“³². To je velmi důležitý moment. Všechny tyto právní normy definovaly nově registrované německé občany jako „rodilé občany“ na základě jejich skutečného či domnělého německého původu či-li s platností od narození. A to přesto, že s výjimkou obyvatel malého Hlučínska nikdy předtím německými občany ani oni ani jejich předkové nebyli. Takto fakt v plné míře převzaly i poválečné zákonné úpravy upravující nabývání a uznávání státního občanství Spolkové republiky Německo, zejména pak *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955.

³⁰ Jako první bylo v březnu 1938 anektováno území Rakouska a jako poslední v červenci 1943 italské území Jižního Tyrolska.

³¹ Za neplatný byl prohlášen v první řadě *Zákon o říšském občanství* z roku 1935, který zbavoval práv a později i přímo občanství osoby židovského původu (jeden z tzv. norimberských rasových zákonů).

³² *Krombach, D.* Erstabgrenzungen in Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Bonn: Bellitz 1967, s. 67-73.

3.1. Situace v oblasti Sudet

Jako první část z českého území se pod správu nacionálně-socialistického Německa dostalo pohraničí (tzv. Sudety). Jeho postoupení si nacionálně-socialistické Německo vynutilo v *Mnichovské dohodě*, uzavřené v noci z 29. na 30. září 1938 mezi evropskými mocnostmi³³. Následujícího dne podmínky dohody přijala na zvláštním zasedání československá vláda. Mezinárodní komise složená ze zástupců signatářských zemí *Mnichovské dohody* v následujících dnech vytyčila pět pásem, která měla být v průběhu října postupně předána pod německou správu. Drtivou většinu postoupeného území obsadila německá armáda už mezi 1. a 10. říjnem. 1. listopadu předávání území definitivně skončilo a na anektovaném prostoru vnikla nová říšská župa Sudety (*Sudetengau*) jako integrální součást Velkoněmecké říše. Některé příhraniční regiony byly přiřčleněny ke stávajícím župám nově přesahujícím z Německa. Oblast nezískala žádnou autonomii a její postavení se nijak nelišilo od ostatních říšských žup. V průběhu října se přibližně 3.700.000 předválečných československých občanů ocitlo pod jurisdikcí Velkoněmecké říše a na jejím „státním území“. 79 % z nich se přitom při československém sčítání lidu v roce 1930 hlásilo k německé národnosti nebo žilo ve smíšených rodinách. Právní normy přijaté na podzim 1938 je definovaly jako „osoby sudetoněmeckého původu“ a „rodilé Němce“ v duchu německé říšského zákona o občanství z roku 1913. Za Němce byl automaticky považován každý, kdo se při jedné ze dvou posledních sčítání lidu v letech 1910 a 1930 přihlásil k německé národnosti.

22. listopadu 1938 byla podepsána mezistátní *Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb*³⁴. Do státoobčanského svazku s Velkoněmeckou říší podle ní vstupoval každý, kdo měl k 10. říjnu 1938 domovské právo na území připojeném na základě *Mnichovské dohody* k Německu, hlásil se k německé národnosti nebo žil ve smíšené rodině, a jehož předkové žili na tomto území před 1. lednem 1910. Osoby českého původu, včetně všech osob přistěhovaných do pohraničí až po 1. lednu 1910, zůstávaly podle smlouvy občany Československa (a v březnu 1939 se z nich staly občane *Protektorátu Čechy a Morava*). Smíšeným rodinám a sporným případům byla navíc dána možnost opce. Dotyční si mohli sami zvolit státní příslušnost.

³³ Signatáři dohody byly Německo, Velká Británie, Francie a Itálie (která navrhla samotné svolání konference).

³⁴ Do spolkového právního řádu vstoupila jako RGB2.S.895. Účinnost smlouvy byla potvrzena spolkovým *Zákonem o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955.

Protože v otázkách státního občanství u části obyvatel Sudet panovaly v následujících měsících i nadále nejasnosti, - zejména ve smíšených rodinách, proběhlo v květnu 1939 v obsazeném pohraničí sčítání lidu organizované německými okupačními úřady. Prakticky se ale jednalo jen o soupis německého obyvatelstva. Dotazníky byly rozdány pouze německým a smíšeným rodinám, ve kterých již byli němečtí státní příslušníci. U Němců byly údaje získané ze sčítání lidu jednoznačné: hlásili se k německé národnosti i „říšskému občanství“. Poválečný spolkový *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* (1955) uznal kolektivní udělení německého občanství „původem“ těmto osobám automaticky. Je třeba připomenout, že s výjimkou obyvatel Hlučínska, českoslovenští Němci nikdy v minulosti nebyli německými občany. Přesto německé občanství v letech 1938 a 1939 získali „původem“, což uznal i zmíněný spolkový zákon z roku 1955.

U Čechů donucených k přijetí německého občanství je ale situace podstatně složitější: Většina českých příslušníků smíšených rodin se v dotazníku v květnu 1939 sice přihlásila k „říšskému občanství“, ale trvala na své české národní příslušnosti. Spolkový *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 těmto osobám jejich německé občanství neuznal! Nebyli německé národnosti.

3.2. Situace v Protektorátu Čechy a Morava

V důsledku vyhlášení státní samostatnosti Slovenska, zániku Česko-Slovenska a nacionálně-socialistické okupace českého vnitrozemí 15. března 1939, proniklo německé státní občanství („říšské občanství“) i do zbytku českého teritoria (s výjimkou malého území Těšínska). Již 16. března vstoupil v platnost *Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava*³⁵. Výnos obsahoval 13 článků. Hned v prvním bylo veškeré nově obsazené české území prohlášeno za integrální součást Velkoněmecké říše. Ve třetím článku se Čechům poskytovala „široká autonomie“. Výnos ve svých dalších formulacích načrtl i novou úpravu státoobčanských otázek, která měla vzápětí následovat: obyvatelé českého vnitrozemí měli být rozděleni podle národnosti na Čechy a Němce. Zatímco z Čechů se měli stát občané *Protektorátu Čechy a Morava* bez říšského občanství a měli podléhat jurisdikci protektorátních orgánů, naopak Němci žijící v protektorátu³⁶ se

³⁵ A. Hitler výnos koncipoval po vzoru koloniální smlouvy mezi Francií a Tuniskem z roku 1911.

³⁶ Nejvíce Němců ve vnitrozemí žilo na Jihlavsku, Brněnsku, Vyškovsku a Olomoucku. V Praze tvořili asi jen 5 % obyvatelstva.

měli stát „říšskými občany“ podobně jako Němci v Sudetech a měli napříště podléhat přímo říšskoněmeckým úřadům v protektorátu (tzv. *Oberlandrátům*).

20. dubna 1939 vstoupilo na území *Protektorátu Čechy a Morava* v platnost *Nařízení o získání německé státní příslušnosti pro bývalé československé občany německého původu*³⁷, kterým nabývali německé občanství všichni Němci a členové smíšených rodin žijící v českém vnitrozemí.

Rozhodujícím kritériem pro určení národnosti v protektorátu se opět staly výsledky z československého sčítání lidu v letech 1910 a 1930. Všichni, kteří se při jednom z těchto sčítání přihlásili k německé národnosti, museli v následujících týdnech vyplnit *Dotazník zjišťující národní příslušnost v Protektorátu*. Ostatní obyvatelé (Češi a Židé), tento dotazník nevyplňovali. Na základě výsledků „dotazníkové akce“ vznikl registr německých občanů v *Protektorátu Čechy a Morava*. Německé občanství tehdy obdrželi i Češi žijící v manželství s Němci, přestože se v dotazníku přihlásili k české národnosti.

Německé občanství tehdy bylo vnuceno i německým antifašistům, včetně politických uprchlíků ze Sudet. Samozřejmě za podmínky, že nebyli židovského původu. Podobně jako v Sudetách ani v protektorátu nemohla „říšské občanství“ získat žádná osoba definovaná pojmem „Žid“ podle prováděcích předpisů k *Zákonu o říšském občanství* z roku 1935³⁸.

Češi se stali pouze státními občany *Protektorátu Čechy a Moravy* bez „říšského občanství“. Protektorátní příslušnost obdržely i všechny osoby žijící v Sudetech, které podle *Smlouvy mezi republikou Česko-Slovenskou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938* z listopadu 1938 zůstaly občany Česko-Slovenska.

V následujících letech byla i rodilým Čechům dána možnost získat „říšské občanství“ skrze tzv. poněmčení³⁹. Procedura spočívala v prokazování německých předků a dobrovolném vstupu do německého vojska. Podle zvláštního nařízení státního tajemníka na úřadu říšského protektora K.H. Franka z dubna 1939 mohla občanství ve výjimečných případech získat i osoba bez německých předků, pokud „dostatečně prokázala vůli, stát se příslušníkem národa“ (podmínkou byl rasový přezkum a vstup do německých ozbrojených sil). V roce 1939 bylo většině žádostí o „říšské občanství“ vyhověno kladně. Mezi žadateli

³⁷ Do spolkového právního řádu vstoupilo jako RGB1.S.815. Jeho účinnost byla potvrzena spolkovým *Zákonem o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955.

³⁸ Podle prováděcího předpisu k *Zákonu o říšském občanství* z roku 1935 se židovský původ neurčoval jen na základě příslušnosti dotyčného k židovské náboženské obci. Za Židy byly považovány i osoby stojící od narození mimo židovskou náboženskou obec, jestliže členy obce v minulosti byli tři nebo čtyři z jeho prarodičů. Také poloviční Židé, tzv. „míšenci prvního stupně“ byli většinou zbaveni občanství.

³⁹ *Brandes, D.* Češi pod německým protektorátem. Praha: Nakladatelství Prostor, 1999, s. 317-345

převažovali Češi se vzdálenými německými předky. Avšak od roku 1940 německé úřady většinu českých žádostí o udělení „říšského občanství“ zamítly jako „neopodstatněné“.

3.3. Zvláštní situace na Těšínsku

Nacionálně-socialistická okupace českých zemí byla završena v říjnu 1939, kdy německá armáda v rámci vojenského tažení proti Polsku obsadila Těšínsko. Malý region ve Slezsku byl předtím, - v říjnu 1938, předán Polsku, které si toto československé území se smíšeným nebo národnostně indiferentním obyvatelstvem nárokovalo už od roku 1918. O rok později v něm tvrdou politiku „popolšťování“ nahradila neméně tvrdá politika „germanizace“⁴⁰.

Zatímco i v Sudetách se Češi směli hlásit k české národnosti, na Těšínsku byla národnostní kategorie „Češi“ úředně zrušena. Obyvatelé se při policejní registraci v prosinci 1939 směli přihlásit pouze k německé, polské nebo „slezské“ národnosti. Většina Čechů se přihlásila ke „slezské“. Nacionální socialisté následně prohlásili všechny „Slezany“ za součást jednotného německého národa. Od ledna 1940 do března 1942 probíhal na Těšínsku soupis Slezanů na tzv. *Volkliste*, skrze kterou nabývali německé občanství⁴¹. Existovaly tři kategorie tohoto dokumentu. Na *Volkliste I* byli zapsáni Němci, na *Volkliste II* Slezané a na *Volkliste III* Slezané, kteří přijetí německého občanství až do března 1942 odmítali.

V květnu 1942 vyplňovali všichni němečtí občané žijící na území českých zemí nové policejní přihlášky, tzv. *Přihlašovací karty říšských občanů*, které s definitivní platností vnesly jasno do otázky, kdo všechno je německým občanem a uzavřely jejich registr.

⁴⁰ Emmert, F. Češi ve wehrmachtu. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2005, s. 8-16

⁴¹ Obdobný soupis německých občanů na tzv. *Volkliste* probíhal také na území okupovaného Polska (Horní Slezsko a Generální Gouvernement) a na Ukrajině. Rovněž v Polsku byli k přijetí německého občanství nuceni především ti, kteří se předtím přihlásili ke slezské národnosti.

4. Poválečné potvrzení udělení německého občanství

Jak již bylo nastíněno v úvodu předchozí kapitoly, některé akty udělení německého občanství na územích anektovaných během války byly po roce 1945 ve spolkovém právní řádu potvrzeny a jiné nikoliv. Zjednodušeně lze konstatovat, že Spolková republika Německo potvrdila v roce 1955 platnost udělení německého občanství během války pouze na území ležícím na východní straně tehdejší „železné opony“, zatímco na západní straně prohlásila všechny tyto akty za neplatné.

Spolkový *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 a *Druhý zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1956 anulovaly všechny akty udělení německého občanství v letech 1938 až 1945 občanům Rakouska, Lucemburska, Itálie⁴², Francie⁴³ a Belgie⁴⁴. Nicméně, stejné dva zákony v plné míře potvrdily akty kolektivního udělení německého občanství německým obyvatelům předválečného Československa, Polska, Slovinska a Ukrajiny.

Převažoval v poválečných úpravách spolkového právního řádu politický zájem? Nejspíše ano. Německo se potýkalo s problémem vnitřního rozdělení⁴⁵ na Spolkovou republiku Německo a Německou demokratickou republiku. Nemenší problém představovalo také 12 milionů německých uprchlíků a odsunutých z východoevropských a středoevropských zemí, kteří se po roce 1945 ocitli na území Spolkové republiky Německo. Drtivá většina z nich buď měla německé občanství ještě z období před rokem 1937 a nebo ho získala právě v letech 1938 až 1945⁴⁶. V zájmu rychlé integrace uprchlíků a odsunutých do poválečné německé společnosti se jevil jako nejjednodušší řešení potvrdit těmto osobám platnost jejich německého občanství, přestože jim bylo uděleno v období nacionálního socialismu v důsledku válečných agresí a územních anexí. Rakousko a západoevropské země tehdy byly z toho okruhu vyřazeny zřejmě také proto, že z jejich území žádní uprchlíci ani odsunutí do Německa nepřicházeli.

⁴² V červenci 1943 se „říšskými občany“ stali etničtí Němci v italském jižním Tyrolsku.

⁴³ V létě 1940 se „říšskými občany“ stali obyvatelé francouzského Alsaska-Lotrinska německého původu. Region patřil už předtím v letech 1871 až 1918 k Německé říši.

⁴⁴ Také několik východobelgických okresů obývaných převážně Němci bylo v roce 1940 připojeno k Německu a ze zdejších německých obyvatel se stali „říšští občané“.

⁴⁵ Také několik východobelgických okresů obývaných převážně Němci bylo v roce 1940 připojeno k Německu a ze zdejších německých obyvatel se stali „říšští občané“.

⁴⁶ *Büchner-Uhder, W* Staat und Recht in Staatsbürgerkunde. Berlin: Volk und Wissen, 1981, s. 75-89

V poválečném potvrzení platnosti německého občanství uděleného obyvatelům německého původu na bývalých okupovaných územích východně od Německa, lze spatřovat také významné humanitární gesto. Příslušníci německých národnostních menšin ve východoevropských komunistických státech tehdy čelili obrovské materiální chudobě v důsledku konfiskace majetku a také útlaku a asimilaci. To, že je spolková vláda i nadále považovala za německé občany, později umožnilo jejich legální přesídlení do Německa se souhlasem komunistických vlád.

První *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* přijatý v roce 1955 potvrdil německé občanství všem osobám, které ho měly v roce 1937 (před začátkem územních anexí, to se týkalo zejména občanů Německé demokratické republiky a německých obyvatel na území dnešního západního a severního Polska a Kaliningradské oblasti Ruské federace) a dále osobám, které ho získaly v letech 1938 až 1945 v anektovaných východních oblastech. Připojují jejich přesný výčet:

Sudet/*Sudetengebieten* a bývalý Protektorát Čechy a Morava (celé území ČR), Klaipeda/*Memelgebiet* (město na západě Litvy), Západní Prusko/*Westpreußen* a Gdaňsk/*Danzig* (pásmo na severu Polska), Dolní Štýrsko, Korutany a Kraňsko/*Untersteiermark, Kärnten und Krain* (severní část Slovinska). Dále bylo německé občanství uznáno také všem osobám zapsaným na *Seznamu osob německé národnosti (Deutsche Volksliste)* z oblasti dnešní Ukrajiny.

Spolkový správní úřad tehdy vydal společně s účinností zákona i lhůtu, během které se osoby, které s potvrzením svého německého občanství uděleného v letech 1938 až 1945 nesouhlasily, mohly tohoto občanství samy vzdát. Všem ostatním bylo i bez dalšího projevu vlastní vůle potvrzeno: těm, kteří byli z východních území odsunuti, a současně i těm, kteří na nich po roce 1945 setrvali (kategorie „neodsunutých“). Avšak zákon stanovil jednu důležitou podmínku: německé občanství potvrdil pouze osobám, které se hlásili k německé (popřípadě ke slezské) národnosti. Osobám ze smíšených rodin, které se i po obdržení „říšského občanství“ nadále úředně hlásily k české národnosti, nebylo německé občanství v roce 1955 potvrzeno, neboť dotyčné osoby nebyly „Němci“ podle článku 116 odst. 1 ústavy.

5. Obnova československé státní příslušnosti po roce 1945

Vznik dvojího občanství u „neodsunutých“ je přímo spojen s poválečnou obnovou jejich československého občanství. Nikdo z odsunutých bývalých československých občanů nárok na dvojí občanství nemá, protože si československé občanství po roce 1945 nemohl obnovit.

Část „neodsunutých“ obnovou československého občanství po roce 1945 svoji německou státní příslušnost ztratila, avšak podstatné části z nich zůstalo německé občanství i po té zachováno. Rozhodující přitom zůstává forma obnovy československého občanství.

Podle § 25 StAG ztrácí německé občanství každý, kdo získá cizí projevem vlastní vůle, či-li na vlastní žádost (buď vlastní nebo jednoho z rodičů v případě nezletilých dětí). Pokud ale německý občan získá cizí občanství jinou formou než projevem vlastní vůle, například „původem“ nebo kolektivním udělením, německé občanství mu zůstává zachováno a podle § 4 StAG dokonce přechází i na jeho potomky narozené v cizině a to bez ohledu na to, zda-li je držitelem německých státoobčanských dokladů či nikoliv.

Už nyní lze tedy vyslovit závěr, že pokud by československé úřady po květnu 1945 trvaly na tom, aby si všichni „neodsunutí“ držitelé „říšského občanství“ požádali o znovunavrácení československého, ke vzniku dvojí občanství by dnes vůbec nemohlo docházet, protože by tímto aktem po roce 1945 všichni žadatelé ztratili německé. Či-li, nejen německé právní normy obsažené v *Zákonu o říšském a státním občanství* z roku 1913 (RGB1.S.583) a *Zákona o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 umožňují vznik dvojího občanství. V nemenší míře ke vzniku tohoto nežádoucího jevu přispěly také československé právní normy upravující po roce 1945 obnovu československého občanství. Jejich autoři si tehdy zřejmě možnost vzniku dvojího občanství vůbec nepřipouštěli: Německo bylo v roce 1945 rozděleno na čtyři okupační pásma a až do roku 1949 jako stát neexistovalo. Osoby pobývající na československém území, které tehdy měly pouze německé občanství, nebyly považovány za „německé občany“, ale pouze za „německé bezdomovce bez jakékoliv občanství“, protože Německo neexistovalo.

Obnovené československé úřady nejprve prohlásily všechny státoobčanské akty učiněné v českých zemích během nacionálně-socialistické okupace za neplatné od samého počátku. Záhy však do státoobčanských otázek samy velmi výrazným způsobem zasáhly a v podstatě uznaly skutečnost udělování „říšského občanství“ předválečným československým občanům a vyvodily z ní závěry obsažené v *Ústavním dekretu prezidenta republiky*

č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.⁴⁷ Zde je třeba připomenout, že Rakousko, Belgie, Itálie ani Francie obdobné právní akty na svém území nikdy neuznaly a držitele „říšského občanství“ z řad svých předválečných občanů německé národnosti kolektivně nepostihly ztrátou občanství. I v této skutečnosti lze spatřovat možné dílčí důvody, které v roce 1955 přispěly k tomu, že spolkový Zákon o úpravě státoobčanských otázek uznal kolektivní udělení německého občanství během války pouze Němcům ve východní Evropě, zatímco Němcům v západní části kontinentu ho nepotvrdil.

5.1. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.

V reflexi na oznámení výsledků postupimské konference vítězných mocností, na které byl schválen transfer německého obyvatelstva ze zemí střední a východní Evropy do okupačních pásem v Německu, nabyl 10. srpna 1945 účinnosti *Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské*. Musím bohužel konstatovat svůj dojem, že autoři dekretu⁴⁸ při koncipování textu přistoupili na princip primárního dělení obyvatel tehdejšího Československa podle jejich národnosti⁴⁹, která měla větší váhu než skutečné vlastnictví „říšského občanství“ během nacionálně socialistické okupace: Němci byli dekretem postiženi kolektivně bez ohledu na vlastnictví „říšského občanství“, naopak čeští držitelé „říšského občanství“ mohli počítat se značnou shovívavostí.

Ustanovení dekretu obsažená v § 1 odstav. 1⁵⁰ zbavovala československého občanství všechny osoby německé národnosti, které během nacionálně-socialistické okupace obdržely „říšské občanství“, a to k datu, kdy toto občanství nabyly.

Sudetští Němci ztráceli československé občanství zpětně k 10. říjnu 1938, Němci ve vnitrozemí k 16. březnu 1939 a Němci na Těšínsku k 26. říjnu 1939. Podle § 1 odstav. 2⁵¹ byli československého občanství zbaveni také slovenští Němci nebo Němci žijící v

⁴⁷ Verner, V. Státní občanství podle ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33 Sb.. Praha: Právnícké nakladatelství V. Linhart, 1946

⁴⁸ Dekret byl podepsán prezidentem E. Benešem, předsedou vlády Z. Fierlinger, ministrem zahraničí J. Masarykem, vnitřním obrany L. Svobodou a ministrem vnitra V. Noskem.

⁴⁹ Národnost byla posuzována podle výsledků sčítání lidu v roce 1930.

⁵⁰ Znění § 1 odstav. 1: „Českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství.“

⁵¹ Znění § odstav. 2: „Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“

cizině, kteří „říšské občanství“ za okupace vůbec nezískali. Ti ztratili československé občanství k 10. srpnu 1945. Dále § 5 zbavoval občanství také Čechy, kteří se z vlastní vůle pokoušeli o poněmčení a to i v případě, že jejich žádost o „říšské občanství“ byla zamítnuta. Osobám zbaveným československého občanství byl zkonfiskován majetek a byly zařazeny do odsunu z Československa⁵².

Z účinnosti dekretu o zbavení československého občanství byl ale vyňat následující nemalý okruh osob:

Podle § 1 odst. 3⁵³ československé občanství zůstalo zachováno těm Němcům, kteří se během okupace na policejních přihláškách hlásili k české národnosti, případně optovali pro česko-slovenské nebo protektorátní občanství. Ustavení se týkalo osob, které se v roce 1930 přihlásily k německé národnosti, ale v letech 1938 až 1945 se prohlašovaly za Čechy bez ohledu na to, zda obdržely „říšské občanství“ či nikoliv.

Podle § 1 odst. 4⁵⁴ zůstalo československé občanství zachováno také Čechům, kteří byli za nacionálně-socialistické okupace donuceni k přijetí „říšského občanství“, avšak nadále se v době okupace na policejních přihláškách prohlašovali za Čechy. To se týkalo především českých členů smíšených rodin a dále českých rodin na Hlučínsku a Těšínsku.

Také ustanovení obsažená v § 2 mírnila dopad dekretu. Z jeho účinnosti byli vyjmuti Němci, kteří bojovali v československých zahraničních jednotkách, podíleli se na domácím odboji nebo byli vězněni z politických či rasových důvodů.

5.2. Vyjmutí z účinnosti dekretu č. 33/1945 Sb.

Všechny osoby, které během okupace obdržely „říšské občanství“, ale mohlo se na ně vztahovat některé z ustanovení o vyjmutí z účinnosti dekretu č. 33/1945 Sb.⁵⁵ o zbavení československého občanství uvedené v předchozí podkapitole, si mohly v půlroční lhůtě od

⁵² 10. srpnem 1945, kdy nabyl účinnosti dekret č. 33/1945 Sb., je datován začátek tzv. organizovaného odsunu německého obyvatelstva z českých zemí. Organizovanému odsunu předcházela tzv. divoký odsun, který neměl právní rámec.

⁵³ Znění § 1 odst. 3: „Tento dekret se nevztahuje na Němce a Maďary, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky (...) přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky.“

⁵⁴ Znění § 1 odst. 4: „Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v této době přihlásili za Němce nebo Maďary, jsou donuceni nátlakem nebo okolnostmi zvláštního zřetele hodnými, neposuzují se podle tohoto dekretu jako Němci nebo Maďari, schválí-li krajský národní výbor osvědčení o národní spolehlivosti, které vydá příslušný okresní národní výbor (okresní správní komise) po přezkoumání uvedených skutečností.“

⁵⁵ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 69-70

10. srpna 1945 do 10. února 1945 podat u okresního národního výboru žádost o vystavení *Osvědčení o národní spolehlivosti*. Až do okamžiku vyrozumění byly považovány za československé občany.⁵⁶ Kladným vyřízením žádosti a vystavením *Osvědčení o národní spolehlivosti* jim byla potvrzena nepřetržitá kontinuita jejich československého občanství během celé nacionálně-socialistické okupace: o československé občanství tedy přijetím „říšského“ nikdy nepřišly a nemusely ani žádat o znovunavrácení československého. Osvědčení se opíralo u ustanovení v § 2 odst. 2 dekretu č. 33/1945 Sb.⁵⁷

„Neodsunutí“, kteří si obnovili výkon československého občanství touto cestou, německé občanství neztratili! Spolkový *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 nepovažuje podání žádosti o osvědčení za projev vůle stát se cizím občanem. Žadatelé totiž žádali pouze o potvrzení, že již občany cizího státu jsou. Podobně chápe i současný český právní řád žádosti českých občanů o zjištění německého občanství.

Skrze *Osvědčení o národní spolehlivosti* nabývaly československé občanství i děti ze smíšených rodin, narozené během nacionálně-socialistické okupace, a to se zpětnou platností k datu narození. Po roce 1945 jim byly vystaveny nové československé rodné listy.

5.3. Obnova občanství skrze žádost o jeho znovuzískání

Téměř všechny osoby, které se před válkou a během ní hlásily k německé národnosti, byly podle § 1 odst. 1 dekretu č. 33/1945 Sb. zbaveny československého občanství a kolem 95 % z nich bylo v letech 1945 a 1946 odsunuto do Německa. Avšak, pokud žily ve smíšených rodinách, kde ostatní rodinní příslušníci získali *Osvědčení o národní spolehlivosti*, směly většinou v obnovené československé republice zůstat, přestože její občanství ztratily. Společně s nimi v Československu zůstaly asi tři tisíce dalších Němců, kteří získali od ministerstva hospodářství výjimku z odsun z důvodu profese. Po skončení transferu (odsunu) k 31. prosinci 1946 setrvalo na československém území i nadále asi 200.000 osob

⁵⁶ Šebestík J., Lukeš Z., Příručka pro národní výbory: Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946. s. 11-13

⁵⁷ Znění § 2 odst. 2 dekretu č.33/1945 Sb.: „Žádost o zjištění, že československé státní občanství zachovává, lze podat do šesti měsíců od počátku účinnosti tohoto dekretu u místně příslušného okresního národního výboru (okresní správní komise), anebo bydlí-li žadatel v cizině, u zastupitelského úřadu. Rozhoduje o ní krajský národní výbor na návrh okresního národního výboru. Tyto osoby jest až do vyřízení žádosti považovati za československé státní občany, vydal-li jim okresní národní výbor (okresní správní komise) nebo zastupitelský úřad osvědčení o okolnostech, uvedených v předchozím odstavci.“

německé národnosti zbavených československého občanství. Zavedl se pro ně nový právní termín: „němečtí bezdomovci“⁵⁸.

Jelikož se předpokládalo, že již v Československu zůstanou, byla jim dána možnost podat si žádost o znovunavrácení předválečného československého občanství podle § 3 dekretu č.33/1945.⁵⁹ Paragraf si vzhledem ke svému významu zaslouží doslovnou citaci:

„Osoby, které pozbyly československého státního občanství podle § 1, mohou do šesti měsíců ode dne, který bude určen vyhláškou ministra vnitra, otištěnou ve Sbírce zákonů a nařízení, žádati u místně příslušného okresního národního výboru (okresní správní komise) nebo zastupitelského úřadu o jeho vrácení. O takovéto žádosti rozhodne podle volné úvahy krajský národní výbor na návrh okresního národního výboru; nesmí jí však vyhověti, jestliže žadatel porušil povinnosti československého státního občana. Pokud vládním nařízením nebude stanoveno jinak, platí i pro tyto případy všeobecné předpisy o nabývání československého státního občanství.“

U německých manželek československých občanů už sám dekret v § 4 odst. 2⁶⁰ doporučoval shovívavost. Žádosti posuzovalo ministerstvo vnitra. Pokud žadatelům vyhovělo, dotyční museli skládat československý státoobčanský slib a k datu jeho složení ztratili podle spolkového *Zákona o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 německé občanství s odkazem na § 25 RGB1.S.583.

5.4. Kolektivní udělení skrze zákon č. 34/1953 Sb.

Ještě počátkem roku 1953 se na československém území stále nacházely tisíce „německých bezdomovců“, kteří nezískali ani *Osvědčení o národní spolehlivosti* ani nespěli s žádostí o znovunavrácení československého občanství a nebo si tuto žádost vůbec nepodali. Vláda se rozhodla jejich situaci vyřešit s definitivní platností.

24.dubna 1953 byl vydán zvláštní *Zákon č.34/1953 Sb.*,⁶¹ podle kterého se všichni Němci, kteří ztratili československé občanství podle dekretu č.33/1945 Sb., ale nakonec nebyli odsunuti, opět stali k 7. květnu 1953 československými občany a to kolektivně bez projevu vlastní vůle. Tyto osoby německé občanství neztratily.

⁵⁸ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 76-77

⁵⁹ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 74-76

⁶⁰ Znění § 2 odst. 2 dekretu č.33/1945 Sb: „Žádosti podle § 3, které podají manželky a nezletilé děti československých státních občanů, jest posuzovati blahovolně. Až do rozhodnutí o nich jest žadatele považovati za československé státní občany.“

⁶¹ Černý, J., Valášek, M. České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996, s. 76 -77

6. Kolize občanství podle ZMPS, EGBGB a evropské úmluvy

6.1 Kolize občanství podle ZMPS

Kolizi dvojího nebo vícečetného státního občanství řeší v českém právní řádu *Zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním; ve znění zákona č. 158/1969 Sb., zákona č. 234/1992 Sb. a zákona č. 264/1992 Sb.* s účinností ke dni 1. ledna 1993.

Zákon upravuje, kterým právním řádem se řídí občanskoprávní, rodinné, pracovní a jiné podobné vztahy s mezinárodním prvkem, ve kterých vystupují čeští občané nebo cizinci s pobytem na území České republiky. Zákon rovněž vymezuje postup českých soudních a správních orgánů při úpravě těchto vztahů.

Aplikaci dvojího občanství na území pod jurisdikcí České republiky a ve správních záležitostech ve vztahu k České republice a českým úřadům zákon řeší v § 33 v odstav. 1. Podle tohoto zákonného ustanovení se s osobou, která má v rozhodném období pro soudní nebo správní řízení více státních občanství, z nichž jedno je občanství České republiky, musí jednat jako s českým občanem.

Způsobnost osoby k výkonu právům a k právním úkonům je podle českého právního řádu dána státní příslušností dotyčného.⁶² Práva věcná, zejména vztahy k nemovitostem, se řídí právním řádem státu, na jehož území se věc nachází.⁶³ V závazkových vztazích je účastníkům dána možnost volby.⁶⁴ Pracovní právo se řídí právem státu, ve kterém zaměstnanec trvale pracuje.⁶⁵ Dědické právo se řeší podle právního řádu státu, jejímž občanem byl zůstavitel v době smrti nebo v době závěti (či obdobného projevu vůle).⁶⁶ Rodinné právo ve vztazích, v jichž vystupují čeští občané jako manželé nebo děti, se řídí převážně českým právním řádem. Podle § 19 musí být pro uznání platnosti manželství uzavřeného v zahraničí splněny podmínky dané českým právním řádem. Totéž platí podle § 22 i pro uznání rozvodu. Majetkové vztahy smíšených manželství⁶⁷ se řídí českým právním řádem,

⁶² § 3,4 ZMPS

⁶³ § 5-8 ZMPS

⁶⁴ § 8-13 ZMPS

⁶⁵ § 16 ZMPS

⁶⁶ § 18 ZMPS

⁶⁷ § 21 ZMPS

stejně tak i určování otcovství.⁶⁸ Nároky rodičů na výživu vůči dětem se podle ZMPS řídí právem státu, jehož příslušníkem je ten z rodičů, který nárok na výživu uplatňuje.⁶⁹

Na závěr je nutné znovu připomenout, že pokud ve všech výše uvedených vztazích vystupuje osoba s dvojitým nebo vícečetným státním občanstvím, z nichž jedno je české, je podle českého právního řádu považována za českého státního občana a k ostatním občanstvím se nepřihlíží.

6.2 Kolize občanství podle EGBGB a evropské úmluvy

Kolizi dvojitého nebo vícečetného státního občanství v občanskoprávních, rodinných a podobných vztazích s mezinárodním prvkem řeší ve spolkovém právní řádu *Implementační akt do občanského zákoníku*⁷⁰ (EGBGB).

Způsobnost k právním úkonům řeší v § 7 až 12, rodinné právo v § 13 až 24, dědické právo v § 25 a 26 a závazkové vztahy v § 27 až 38. Principy obsažené v EGBGB se v zásadě neliší pod obdobných ustanovení v českém ZMPS. S osobou, která má v rozhodném období německé občanství, se zachází jako se státním občanem Spolkové republiky Německo a k jejím dalším občanstvím (např. českému) se nepřihlíží. Prakticky veškeré oblasti práva rodinného i pracovního a práva závazkových vztahů řeší EGBGB velmi podobně jako ZMPS. Výraznější rozdíl lze najít snad pouze v dědickém právu⁷¹, kde pro rozhodující skutečností pro aplikaci práva není státní příslušnost zůstavitele v době jeho smrti nebo posledního projevu vůle, nýbrž místo (stát) jeho trvalého pobytu.

Kolizi dvojitého občanství obsáhle řeší také *Evropská úmluva o státním občanství* z roku 1997. Ve čl. 21 ošetřuje velmi citlivou otázku vojenské povinnosti. Hned v odstav. 1 stanoví, že osoba s vícečetnou státní příslušností je vázána vojenskou povinností pouze k jednomu státu. Určení povinnosti vymezuje odstav. 3: Osoba je povolána ke splnění vojenské povinnosti ve státě, na jehož území se obvykle zdržuje. Nicméně, nejpozději do věku 19 let si může tato osoba svobodně vybrat, kde chce vojenskou službu vykonat a dobrovolně se přihlásit do vojska druhé země, na jejímž území se obvykle nezdržuje. Potom už samozřejmě není vázána vojenskou povinností k zemi, v níž se obvykle zdržuje.

⁶⁸ § 23 ZMPS

⁶⁹ § 24 ZMPS

⁷⁰ V německém originále *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch*

⁷¹ § 25 a 26 EGBGB

Pro úplný výčet možností oblastí aplikace právního řádu je třeba ještě zmínit *Haagskou úmluvu o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství* z roku 1930. Ve čl. 4 úmluva odpírá diplomatickou ochranu osobám se dvojitým státním občanstvím, které působí v diplomatických službách jednoho státu, jehož jsou občany, na území druhého státu, jehož jsou rovněž občany.

6.3 Příklady aplikace

Na závěr bych chtěl jmenovat alespoň některé konkrétní příklady aplikace ZMPS, EGBGB, *Evropské úmluvy o státním občanství* a *Haagské úmluvy o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství*, které se přímo vztahují na „neodsunuté“ s obnoveným výkonem německé státní příslušnosti:

Vojenská služba – Potomci „neodsunutých“, narození a trvale žijící na území České republiky, jsou vázáni vojenskou povinností vůči České republice, ledaže by se nejpozději v 19 roce života rozhodli dobrovolně vstoupit do německého vojska⁷². Vojenskou povinnost v žádném případě neplní dvakrát.

Diplomatická ochrana – „Neodsunutí“ s obnoveným výkonem německého občanství, kteří vstoupí do diplomatických služeb České republiky a jsou vysláni k zastupování České republiky do Spolkové republiky Německo, nepožívají na německém území diplomatické ochrany České republiky. Totéž platí i v opačném případě: Pokud „neodsunutí“ s dvojitým občanstvím pracují na území České republiky v diplomatických službách Spolkové republiky Německo, nepožívají⁷³ před českými orgány diplomatické ochrany ze strany Německa.

Možnost práce – „Neodsunutí“, kteří si obnoví výkon německého občanství, mohou bez překážek pracovat na území Spolkové republiky Německo. Nepotřebují povolení ani v případě, že nadále trvale žijí na území České republiky.

Trvalý pobyt – „Neodsunutí“ si mohou kdykoliv ustanovit trvalý pobyt v Německu na základě pouhého nahlášení adresy na příslušném správním úřadě. Pobyt je automaticky

⁷² *Bundeswehr*

⁷³ Spíše bych měl napsat „neměli by požívat“, protože pokud vím, v praxi není toto ustanovení příliš dodržováno.

považován za trvalý. Němečtí občané pochopitelně nemusejí žádat o povolení k pobytu na německém území.

Německé občanství pro manžele a manželky – Manželé nebo manželky „neodsunutých“ mohou rovněž získat německé státní občanství, avšak pouze při souběžném splnění dvou podmínek: tři roky pobytu na území Německa a tři roky trvání manželství. Nabytím německého občanství neztrácejí české.⁷⁴

Možná kumulace občanství – Lze si představit situaci, kdy „neodsunutý“ s dvojitým státním příslušností legálně žije na území Itálie (například pracuje v hotelu v Jižním Tyrolsku). Manželka je Češka. Pokud se mu tam během pobytu narodí dítě, potomek automaticky nabývá „původem“ tři státní příslušnosti: českou, německou a italskou. Italský právní řád totiž zcela jednoznačně upřednostňuje princip přiznávání státního občanství *ius soli* (podle místa narození). Pokud by matka byla Polka, dítě by nabylo „původem“ státní občanství hned čtyři, - přičemž situace, že potomek „neodsunutých“ z České republiky se během dlouhodobého pobytu v Jižním Tyrolsku seznámí s občankou Polska a narodí se jim tam dítě, není nikterak nereálná. Další příklad: „Neodsunutá“ (nebo spíše potomek z nejmladší generace) vycestuje do Austrálie za studiem a provdá se tam za Australana. Sňatkem legálně získá třetí občanství: australské. A tak bychom mohli pokračovat výčtem dalších možných příkladů kumulace státního občanství. Horní hranice počtu státních občanství přitom není žádnou mezinárodní právní normou omezena.

⁷⁴ § 17 zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky.

7. Závěr

Dvojí občanství, které dodnes vzniká jako přímý důsledek průniku německého občanství do českých zemí v letech 1938 až 1945, lze považovat jednoznačně za nežádoucí jev. K základní výhradě, že dvojí občanství je nežádoucí už jen v pouhé obecné rovině, se přidávají další, ještě závažnější: (1) Česká republika a Německo jsou sousedními státy a navíc členskými zeměmi Evropské unie⁷⁵, (2) dvojí občanství působí pouze jednosměrně do České republiky a konečně (3) právní normy, které ho umožňují, vychází ze zatížených vztahů v minulosti a přímo odkazují na ztrátu československé samostatnosti v letech 1938 a 1939.

Vznik dvojího občanství umožňuje především spolkový *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955, který potvrdil platnost německého občanství většině osob v českých zemích, které v letech 1938 až 1945 nabyly v důsledku nacionálně-socialistické okupace „říšské občanství“. Zmíněný zákon potvrdil přetrvávající právní účinnost *Smlouvy mezi republikou Česko-Slovenskou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce* č. 300/1938 Sb. z 22. listopadu 1938 (spolkový RGB2.S.895), *Nariženi o získání německé státní příslušnosti pro bývalé československé občany německého původu* z 20. dubna 1939 (spolkový RGB1.S.815) a několika dalších normativních právních aktů, které přímo odkazují na *Mnichovskou dohodu* z 30. září 1938 a na *Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava* z 16. března 1939, či-li na akty směřující proti československé státnosti. Spolková republika Německa se ale při svém vzniku v roce 1949 zavázal dodržovat všechny závěry postupimské konference, které jasně prohlásily veškeré akty spojené s územní anexí Německa vůči Československu za protiprávní a neúčinné.

Chtěl bych připomenout, že zákon z roku 1955 v plné míře přejal interpretaci zákonných norem z období nacionálního socialismu, které všechny osoby německého původu v českých zemích chápaly ve smyslu § 3 *Zákona o říšském a státním občanství* z roku 1913 (RGB1.S.583) jako německé občany „původem“. Také dnes *Spolkový správní úřad* vystavuje osobám, které se narodily v Československu před 22. listopadem 1938, německou státoobčanskou listinu, ve které je označuje za německé občany „původem“, či-li s platností od narození.

Také chci připomenout, že ustanovení v *Zákoně o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955 potvrdila platnost německého občanství pouze osobám, které ho v období na-

⁷⁵ Malenovský, J. Mezinárodní právo veřejné. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 399-402

cionálního socialismu získaly ve východní Evropě, zatímco na územích západní Evropy ho prohlásila za neplatné. Nerovný přístup lze vysvětlit politickým zájmem (politické rozdělení Evropy do dvou bloků), humanitárními důvody („neodsunutí“ Němci ve východní Evropě byli znaveni občanství a majetku, v západní Evropě nikoliv) a snahou o integraci uprchlíků, kteří přicházeli ve velkém počtu z východní Evropy, zatímco ze západní Evropy nepřicházeli vůbec.

Zákon o úpravě státoobčanských otázek neuznal německé občanství osobám, které se na policejních přihláškách v roce 1939 hlásily k české národnosti a „říšské občanství“ nabyly jako manželé německých státních příslušnic.

Vznik dvojího občanství ovšem umožňují také československé právní úpravy, obsažené v *Ústavním dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské* a dále samostatného *Zákona č. 34/1953 Sb., řešící poválečnou obnovu československého občanství osob, které během nacionálně-socialistické okupace získaly „říšské občanství“*. Ani bez existence těchto dvou právních norem by dnes ke vzniku dvojího občanství nemohlo docházet.

Text *Ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské* byl formulován z nacionálních pozic. Snažil se postihnout a zbavit občanství především Němce, avšak Čechy ze smíšených rodin z účinnosti dekretu vyjímal. Statisíce osob si tak v letech 1945 a 1946 mohly obnovit československé státní občanství skrze pouhou žádost o *Osvědčení o národní spolehlivosti*, které jim s odkazem na § 2 odst. 2 dekretu č. 33/1945 Sb. potvrzovalo nepřerušenu kontinuitu československého občanství během celé nacionálně-socialistické okupace. Nemusely žádat o znovunavrácení československého občanství a podle dnešních spolkových zákonů tak nikdy neztratily německou státní příslušnost. Pro úplnost je ale třeba uvést, že části z nich nebylo německé občanství potvrzeno podle spolkového *Zákon o úpravě státoobčanských otázek* z roku 1955, protože se v roce 1939 hlásily k české národnosti. Nicméně, zejména dětem ze smíšených rodin, kombinace spolkového *Zákona o úpravě státoobčanských otázek* a § 2 odst. 2 dekretu č. 33/1945 Sb. umožňuje výkon dvojího občanství a jeho přenositelnost i na jejich potomky. Ke vzniku dvojího občanství samozřejmě přispívá i *Zákona č. 34/1953 Sb.* z roku 1953 o kolektivním udělení československého občanství všem „německým bezdomovcům“.

Pouze osoby prokazatelně německého původu, které žily ve smíšených rodinách, si musely požádat o znovunavrácení československého občanství, čímž ztrácely německé. Samozřejmě za předpokladu, že jim československé občanství bylo skutečně vráceno.

Myslím si, že spolkové zákony o úpravě státoobčanských otázek jsou na samé hranici *Evropské úmluvy o státním občanství* z roku 1997. Umožňují nabývat německé občanství „původem“ skrze pouhou německou národnost, což úmluva ve čl. 2 v definici pojmu „státní občanství“ výslovně odmítá.

Myslím si, že dalšímu vzniku dvojího občanství, vyplývajícímu z průniku německého občanství do českých zemí během nacionálně-socialistické okupace, by bylo užitečné do budoucna předcházet. Zákony samozřejmě nelze rušit se zpětnou platností a nelze ani zasahovat do státoobčanských úprav jiných zemí, což výslovně zapovídá ve článku 3 již zmíněná *Evropská úmluva o státním občanství*.⁷⁶ Jedinou možnost vidím v iniciování jednání o uzavření smlouvy o zamezení vzniku dvojího občanství mezi Spolkovou republikou Německo a Českou republikou. Jak mi ale sdělili na ministerstvu zahraničí, česká strana zatím o podobném jednání neuvažuje.

⁷⁶ Mrázek, J. Dokumenty ke studiu mezinárodního práva. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 177-182

Resumé

Während der national-sozialistischen Okkupation, von 1938 bis 1945, ist die deutsche Staatsbürgerschaft auf das Gebiet der gegenwärtigen Tschechischen Republik vorgedrungen. Die Personen des deutschen Ursprungs haben nach den damaligen deutschen Rechtsnormen (RGB2.S.895 und RGB1.S.815) „die Reichsbürgerschaft“ erworben. Mit dem Hinweis zu der Verordnung im deutschen Grundgesetz und vor allem im *Rechts- und Staatsangehörigkeitsgesetz* vom Jahre 1913 (RGB1. S. 583) haben sie die deutsche Staatsbürgerschaft „nach der Abstammung“ gewonnen. RGB2.S.895 a RGB1.S.815 haben hierbei direkt auf die gegen die tschechoslowakische Staatlichkeit gerichteten Rechtsakte (Münchener Abkommen, Errichtung des Protektorats) hingewiesen.

Die Gültigkeit der so erteilten Staatsbürgerschaft haben in den Jahren 1955 und 1956 zwei neue Bundesgesetze bestätigt: *Gesetz zur Regelung von Fragen der Staatsangehörigkeit* und *Zweites Gesetz zur Regelung von Fragen der Staatsangehörigkeit*. Es ist interessant, dass diese Gesetze die Gültigkeit der deutschen Staatsbürgerschaft, die während des Krieges nur auf den besetzten Gebieten in Osteuropa erteilt wurde, bestätigt und im Gegenteil ähnliche von 1938 bis 1943 in Westeuropa (vor allem in Österreich und Frankreich) gemachte Akte als ungültig erklärt haben. Die Ursachen des unterschiedlichen Zuganges konnten folgende sein: die politische Teilung Europas, die Flüchtlinge und die Vertriebenen kamen nur aus Osteuropa, die unerträgliche Lage der „nicht Vertriebenen“.

In den Jahren 1945 und 1946 war die große Mehrheit der Besitzer „der Reichsbürgerschaft“ aus den tschechischen Ländern vertrieben. In der Tschechoslowakei sind nur etwa 200 000 Personen des deutschen Ursprungs geblieben. Bis zum Jahre 1953 haben alle „nicht vertriebenen“ ihre vorkriegszeitliche tschechoslowakische Staatsbürgerschaft wieder aufgenommen (auf Ansuchen um ihre Wiederherstellung, durch die Beglaubigung um ihre Bewahrung oder durch die kollektive Erteilung). Denen, die die tschechoslowakische Staatsbürgerschaft anders als auf eigenes Ansuchen wiederaufgenommen haben, ist dabei die nach RGB2.S.895 und RGB1.S.815 gewonnene deutsche Staatsbürgerschaft erhalten geblieben. Im Einklang mit den gültigen Bundesgesetzen geht sie auch auf ihre Nachkommen über.

Es entsteht einigermaßen eine besondere Situation: in der Folge der kurzen sechsjährigen Okkupation kommt es bis heute bei den „nicht vertriebenen“ zur Entstehung der doppelten Staatsbürgerschaft. Die Bundesrepublik Deutschland erkennt die Gültigkeit der gegen die tschechoslowakische Staatlichkeit gerichteten Rechtsakte zwar nicht an, aber

in den staatsbürgerschaftlichen Fragen bringt sie die aus ihnen ergebenden Normen zur Geltung. Zur Entstehung der doppelten Staatsbürgerschaft haben aber auch die tschechoslowakischen Rechtsnormen beigetragen, die die nachkriegszeitliche Wiederherstellung der Staatsbürgerschaft regulieren. Diese wurden eher auf dem nationalen als auf dem bürgerlichen Prinzip konzipiert.

Die Entstehung der doppelten Staatsbürgerschaft ist eher als unerwünschte Erscheinung gehalten. Im Fall des beschriebenen Beispiels kommen auch sehr empfindliche historische Aspekte hinzu. Dennoch, inzwischen deutet nichts darauf hin, dass die Tschechische Republik (oder sogar die Bundesrepublik Deutschland) den Weg suchen würde, wie der Entstehung der doppelten Staatsbürgerschaft vorzubeugen.

Literatura a prameny

- Balik, S.* Právní dějiny evropských zemí a USA. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005
- Brandes, D.* Češi pod německým protektorátem. Praha: Nakladatelství Prostor, 1999
- Brynda, A.* Protektorátní příslušnost a domovské právo podle vládního nařízení ze dne 11. ledna 1940. Praha: Právnické knihkupectví V. Linhart, 1940
- Büchner-Uhder, W* Staat und Recht in Staatsbürgerkunde. Berlin: Volk und Wissen, 1981
- Černý, J., Valášek, M.* České státní občanství. Praha: Nakladatelství Linde, 1996
- Černý, J., Červenka, V.* Státní občanství ČSSR. Praha: Nakladatelství Orbis, 1963
- Emmert, F.* Češi ve wehrmachtu. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2005
- Erläuterungen zum Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz. Bonn: Das Deutsche Bundesrecht, 1987
- European Bulletin on Nationality, DIR/JUR (95) 1. Strasbourg: Council of Europe, 1995
- Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.* Základy státovědy. Brno: Masarykova univerzita, 2005
- Hoffmann, J.* Přezkoumání státního občanství česko-slovenského a opatření proti emigrantům. Praha: Právnické nakladatelství V. Linhart, 1939
- Hoffmann, J.* Ústava republiky Česko-Slovenské a jejích autonomních součástí. Praha: vlastním nákladem, 1938
- Informativní příručka o nabytí a pozbytí státního občanství v některých cizích zemích. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1983
- Holländer, P.* Základy všeobecné státovědy. Praha: Vyšehrad, 1995
- Jech, K., Kaplan, K.* Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Brno: Nakladatelství Doplněk, 1995
- Kenan, A.* Deutsches Staatsangehörigkeitsrecht im Vergleich, Bochum: Aktionsbüro Einbürgerung, 2005
- Kloubek, V.* Ústavní zákony Republiky československé. Praha: Česká grafická unie, 1926
- Příručka Ministerstva vnitra ČSSR, VS/3-50/4452/81. Metodická pomůcka při zjišťování domovského práva a jeho vlivu na určování československého státního občanství. Praha: Ministerstvo vnitra, 1981
- Krombach, D.* Erstabgrenzungen in Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Bonn: Bellitz 1967
- Malenovský, J.* Mezinárodní právo veřejné. Brno: Masarykova univerzita, 2004

- Model, O.* Staatsbürger-Taschenbuch: Alles Wissenswerte über Europa, Staat, Verwaltung, Recht und Wirtschaft mit zahlreichen Schaubildern. München: C. H. Beck, 2000
- Mrázek, J.* Dokumenty ke studiu mezinárodního práva. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005
- Pavliček, V., Hřebejk, J.* Ústava a ústavní řád České republiky. Praha: Nakladatelství Linde, 1994
- Pěchota, V.* Otázky dvojího státního občanství ve světle československo-americké smlouvy z roku 1928 a amerického práva, Právník č. 7/1995
- Posluch, M.* Štátné občanstvo v socialistických štátoch. Bratislava: In Acta facultatis iuridicae Universitatis Comeniae, ročník IX, 1985
- Potočný, M.* Mezinárodní právo. Praha: Ústavní státní správy, 1977
- Rozehnalová, N., Gonsorčíková, M.* Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého a procesního. Brno: Masarykova univerzita, 2006
- Schüssler, G.* Rechtswissenschaft und Gesetzgebung. Berlin: Akademie Verlag, 1983
- Sudetendeutsche Tagung für öffentliches Recht. Brünn : Rudolf M. Rohrer, 1938
- Šebestík J., Lukeš Z.*, Příručka pro národní výbory: Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946
- Verner V.*, Státní občanství a domovské právo republiky Československé. Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1947
- Verner V.*, Státní občanství podle ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33 Sb.. Praha: Právnické nakladatelství V. Linhart, 1946